

Понкало С.І.

*аспірант кафедри дизайну та основ архітектури,
Національний університет «Львівська політехніка»*

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ АРХІТЕКТУРНОГО ДЕКОРУ БУДІВЕЛЬ ЛЬВОВА КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Львів – місто, розташоване на перетині західної та східної культур, місто зі складною історією; місто, в якому переплелися традиції та вподобання багатьох народів. Внаслідок цього історична архітектура Львова характеризується своєю особливістю та, можна сказати, унікальністю, що підтверджується існуванням понять «львівська архітектурна школа», «львівський ренесанс», «львівська сецесія» тощо.

Історичне середмістя Львова з 1998 року належить до світової спадщини ЮНЕСКО. Окрім цього, велика частина міста, яка є поза цією зоною, знаходиться під патронатом урядового проекту і є захищеною історичною територією, оскільки тут розташовано багато не менш цінних будівель кінця ХІХ–ХХ ст. [4, с. 111].

Велике значення для створення архітектурного образу Львова має період кінця ХІХ – початку ХХ ст., який був часом розвитку і розбудови міста, часом появи стилю сецесія. Сецесійні фасади можна визначити за використанням плавних ліній, рослинних орнаментів, великою кількістю скла і вітражів. Для декорування фасаду використовували ліпнину, благородні матеріали: позолоту, керамічне облицювання, метал.

Важливим завданням сьогодення є збереження архітектурних спадщини в автентичному вигляді. Проте, формування цілісного уявлення про архітектурний об'єкт того чи іншого періоду буде не повним без вивчення архітектурних елементів, що виражені у вхідних порталах, вікнах, балконах, балконних огорожах, кронштейнах, ордерах, карнизах, аттиках, ліпнині тощо.

Метою статті є проаналізувати сучасний стан та проблеми збереження архітектурного декору будівель Львова кінця ХІХ – початку ХХ ст.

На будівлях Львова кінця ХІХ – початку ХХ ст. ми бачимо проблему спотворення чи руйнування того чи іншого елемента архітектурного декору, найчастіше обрамлень вікон, порталів, віконної та дверної столярки, балконів, кронштейнів, ліпнини та в цілому площини стіни фасаду.

Аналізуючи віконні отвори слід сказати про те, що вони належать до одного з провідних типів конструктивного декору. Їх особливість полягає у формах прорізів і їх декоративних оздобах, що однозначно вказує на час спорудження будинку та стиль будівлі. Найпоширенішим виявами нехтування історичного характеру будівлі є заміна оригінальної дерев'яної віконної столярки на пластикову (вул. С. Бандери 6, вул. Ш. Руставелі 18 та ін.), що нерідко призводить до цілковитої зміни форми вікон, пошкодження чи ліквідації ліпних деталей віконного обрамлення. Натомість пошкоджену дерев'яну столярку можна фахово відреставрувати навіть з частковим відшкодуванням коштів, як, наприклад, це

пропонує Німецьке товариство міжнародного співробітництва GIZ [5]. Для забезпечення тепло- та звукоізоляції в наявні історичні вікна можна вставити спеціальне ізоляційне скло (склопакет). Правильний догляд, особливо регулярне пофарбування, необхідне матеріалу, може забезпечити довше використання тої чи іншої деталі будівлі.

Вхідні портали, як і віконні отвори, належать до провідних типів конструктивного декору. Особливість яких полягає у формах прорізів і їх декоративних оздобах своєрідних (архівольтах). У стилі сецесії частіше, ніж будь-коли, зустрічаються ковані полотна дверей, зрідка дерев'яні. Найпоширенішою проблемою є пошкодження полотен дверей. Часто зустрічається відсутність пофарбування полотен дверей, розбите скло, яке замінюють склом низької якості чи забивають дошками, є випадки заміни на металеву решітку біля серцевини замка (вул. Акад. Богомольця 8); заміна скла металевими та дерев'яними пластинами у світлику (вул. Ш. Руставелі 44). Невчасний догляд за пофарбуванням дверей призводить до відлущування шарів дерев'яного полотна (гниття дверей), а у випадку з кованими полотнами — відлущенням фарби та корозією. Окрім цього, ми можемо також спостерігати пошкодження декору над прорізами вхідних порталів, відпадання частин ліпнини внаслідок фізичного старіння декору та замокання (вул. Акад. Богомольця 5). Для того, щоб захистити полотна дверей від впливу зовнішнього середовища (вологи), достатньо вчасно фарбувати попередньо розчищені дерев'яні полотна натуральними фарбами, лаками, а ковані полотна дверей покривати антикорозійними засобами та спеціальними фарбами для металу.

Балкони та кронштейни стали одними із найбільш виразних конструктивних елементів. Найчастіше нам приходиться бачити пошкодження балконних плит, що є початком руйнації цілого балкону.

На основі статистичного аналізу натурних досліджень фасадів будинків була створена така класифікація балконів: а) ковані кронштейни та коване огороження; б) муровані кронштейни та коване огороження; в) муровані кронштейни та муроване огороження; г) муровані кронштейни та комбіноване огороження [3, с. 175]. Завдяки такій класифікації було визначено, що найкраще збережені (ковані кронштейни та коване огороження, але є не значні втрати елементів ковки це відбувається внаслідок корозії спричиненої опадами (вул. Акад. Павлова, 3, вул. Богомольця 4)); часто спостерігається руйнація мурованих кронштейнів, а саме обвали мурування з втратами ліпних елементів (вул. Акад. Павлова 1, вул. С. Бандера 4); найбільша втрата спостерігається у випадку мурованих кронштейнів та мурованого огороження, обвали через відсутність системи правильного відведення води з балконних плит та недостатній перетин водостічних труб (вул. Акад. Богомольця 5, вул. Ген. Чупринки 60); у випадках мурованих кронштейнів та комбінованого огороження, ми бачимо велику кількість втрачених мурованих стовпчиків або часткова їх руйнація, що пов'язана з замоканням (вул. Акад. Богомольця 8). В результаті через брак необхідного догляду, невчасних проведеннь реставраційних робіт та через вплив зовнішнього середовища балкони у місті

перебувають у дуже поганому стані та становлять небезпеку для їхніх власників та пішоходів.

Розглядаючи ліпнину потрібно сказати, що це архітектурна деталь, прикраси та скульптурні вироби (фігурні, орнаментальні), які можуть бути об'ємні (вази), у вигляді барельєфів або горельєфів, площинних орнаментів тощо. Ліпні декори для фасадів виготовляються з бетону, кам'яного литва, металу. Найчастіше руйнація ліпнини відбувається у верхній частині фасаду на аттику, карнизі, фризі [2, с. 130], а також над та під вікнами, над вхідним порталом. Пошкодження ліпнини у верхній частині можуть бути спричиненні атмосферними опадами при заміні ринв або їх невчасній заміні. В цілому, пошкодження ліпнини відбувається в результаті фізичного зносу, прикладом є металевий декор (ваз), які знаходились на аттику еркера будинку Сегалья (на сьогоднішній день втрачені, пр. Шевченка, 4). Окрім цього, пошкодження відбувається внаслідок замокання ліпних деталей (різкі перепади температури (мороз, потепління), підвищена вологість повітря негативно впливають на матеріал та призводить до руйнації; осипання, обвали ліпних елементів над вікнами та вхідними порталами відбувається при заміні дверей, вікон та підвіконників (вул. Акад. Богомольця 5).

Фасад є своєрідним дзеркалом, яке відображає творчий задум архітектора, що втілюється в проектуванні форми вікна, дверей, балконів, ордерів, карнизів та різноманітних елементів архітектурного декору.

До руйнування площини стін, а тим самим і фасаду в цілому можуть призвести наступні причини: а) погане водовідведення, недостатньо щільні водопровідні труби, пошкоджені ринви або їх відсутність (в такому випадку волога потрапляє на стіну, тиньк та декоративні елементи, що призводить до осипання та відлущування стіни, найчастіше спостерігаємо такі руйнації біля зливів і ринв (вул. Акад. Богомольця 5, вул. Ген. Чупринки)); б) зміна колористики (вул. Ш. Руставелі 44, вул. С. Бандери 6) на перших поверхах історичних будівель розташовуються магазини, заклади харчування тощо (з комерційною метою фарбують фасади в яскраві кольори (використовуючи при цьому не якісну фарбу та колір який не відповідає паспорту будівлі)); в) встановлення технічних пристроїв (кондиціонери, сателітарні антени), вивіски та прокладання комунікаційні мереж на фасадах будівель, які псуєть естетичний вигляд фасаду та водночас пошкоджують той чи інший елемент декору та площину стіни (вул. Акад. Богомольця 3, 4, вул. С. Бандери 4, 6).

Завдяки натурному обстеженню було визначено сучасний фізичний стан будівель Львова, яким була надана оцінка як таких, що збереглись відмінно, добре та задовільно [1, ст. 371]. Проте, потрібно зазначити, що є будівлі, де проводились реставраційні роботи з відновлення поверхні фасаду і всіх архітектурних декорів, які є гарним прикладом відновлення в автентичному вигляді (прикладом є вул. Акад. Богомольця 6, 11). Отже, до будівель, які відмінно збереглись, належать будинки (Пр. Свободи 29 та вул. Коновальця 108 та ін.). До будівель, які добре збереглись, віднесено будівлі, у яких конструктивні елементи були збереженні в доброму стані, але зовні виявлені

пошкодження ліпних деталей (вул. Ш. Руставелі 8-8а, вул. С. Бандери 6, вул. Дорошенка.). До будівель, які знаходяться у задовільному стані, було віднесено ті, у яких виявлено значне пошкодження конструктивних елементів та потребують проведення реставраційних робіт, щоб запобігти подальшому їх руйнуванню та втраті (вул. Акад. Богомольця 5, вул. Акад. Донцова 12, 14).

Дослідження показали, що більшість будівель знаходяться у доброму або задовільному стані, меншість — у відмінному стані. Це є результатом того, що деякі споруди мають адміністративне значення, яким інколи щастить і їх реставрують, але є значна частина будівель, які знаходяться в приватній власності, за якими є повний догляд. Проте більшість будинків, які створюють історичне середовище міста, знаходяться в ситуації, до якої байдуже ставляться і місцеві органи (не виділяючи коштів на реставрацію), і власники квартир, які не розуміють важливість архітектурної особливості фасаду та його оздоблення, цінності внутрішніх дворів, сходових кліток, вікон і дверей, що призводить до їхнього знищення.

Завдяки статистичним натурним дослідженням було визначено проблеми збереження архітектурного декору на будівлях Львова кінця ХІХ- початку ХХ ст. На прикладі архітектурних елементів — балконів, кронштейнів, вікон, дверей, ліпнини, площини фасаду — було надано рекомендації, що всі елементи необхідно регулярно оглядати (після кожного зимового періоду) та проводити поточний ремонт, а також належна робота пам'яткоохоронних органів по відслідковуванні неправомірних дій власників. На підставі статистичного аналізу будівель Львова було класифіковано їх на такі, що збереглись відмінно, добре та задовільно. Дуже важливим є проведення натурних обстежень, фотофіксацій для того, щоб була можливість відновлювати втрачені елементи архітектурного декору. Проблема збереження архітектурного декору та в цілому будівель історичного-архітектурного середовища не може обмежитися лише однією статтею, вона потребує глибшого і подальшого опрацювання.

Список використаних джерел:

1. Березовецька І. А. Стан збереженості та цінність садибного житла Львова першої третини ХХ ст. / І. А. Березовецька – Львів, 2011. – № 7. – С. 371–377.
2. Казанцева Т. Атик та антаблемент у львівській сецесії / Т. Казанцева / Вісник НУ «Львівська політехніка» «Архітектура» «Ландшафт дахів історичного центру міста: проблеми збереження і регенерації». – Львів, 2011. – № 716. – С. 128–134.
3. Kazantseva T., Ponkalo S. Classification of façade decoration of secession buildings built by I. Levynsky company in Lviv / T. Kazantseva, S. Ponkalo / przestrzen i FORMA. – Szczecin, 2014 – Pif 21. – S. 171–182.
4. Міжнародна хартія про принципи аналізу, збереження та реставрації будівель архітектурної спадщини // Міжнародні засади охорони нерухокої культурної спадщини. – К.: Фенікс, 2008. – С. 111–113.
5. Муніципальний розвиток та оновлення старої частини міста Львова / [Електронний ресурс] Режим доступу / <http://www.urban-project.lviv.ua/ua/news/~stari-vikna-po-novomu>